

Antonio Gramsci a jeho dlhý boj

Mark Dooley

23. júna 2022 ✚ *Spoločnosť* ✚ *Filozofia, Revolúcia a kontrarevolúcia*

Je zvláštne uvažovať o tom, že niekto, kto zomrel v roku 1937 vo veku štyridsaťšesť rokov, pričom toho po sebe veľa nezanechal, má väčší kultúrny vplyv ako väčšina jeho nasledovníkov, ale „dlhý boj“ intelektuála Antonia Gramsciho naďalej poľutovaniahodným spôsobom formuje náš svet politiky, vzdelania a umenia.

Zdroj: jenikirbyhistory.getarchive.net

Antonio Gramsci, taliansky filozof, spisovateľ, socialista a politik, bol v roku 1926 uväznený fašistickou vládou Benita Mussoliniho. Napriek podlomenému zdraviu vo väzení napísal sériu *Zápisky z väzenia*, ktoré neskôr radikálne zmenili marxistické myslenie mnohých teoretikov a aktivistov. Jeho smrť –, ku ktorej došlo týždeň po prepustení z väzenia – mu dala status mučeníka, ktorého ducha budú vzývať socialistické salóny v Európe a univerzity a vzdelávacie inštitúcie na Západe. V Gramscim našli intelektuáli socialistického svätca, ktorý zbavil marxizmus jeho stalinistických hriechov a vytýčil cestu k pomalejšej, ale permanentnej revolúcii, ktorej výsledkom bude ovládnutie tzv. „buržoáznych“ báš kultúry, vzdelávania a politiky.

Dnes Gramsciho revolúcia uspela tam, kde väčšina konkurenčných hnutí zlyhala. Existencializmus, štrukturalizmus a postmodernizmus prišli a odišli, ale Gramsciho myšlienky sa stali zakorenenou dogmou v celom západnom akademickom prostredí a spoločnosti. Napríklad kritická teória rasy, tzv. „woke“ kultúra a dominancia humanitných odborov štúdia, ktoré sa snažia dekonštruovať údajne hlboko zakorenené patriarchálne štruktúry svedčia o tom, čo autor a akademik John Fonte raz opísal ako Gramsciho „dlhý dosah“.

Vplyv Gramsciho vízie sa prejavuje aj v politike, najmä v Amerike a Európe, v podobe politík zameraných na zmenu usporiadania spoločnosti v súlade s radikálnou liberálnou ortodoxiou. Patrí sem podkopávanie tradičnej rodiny, snaha vytlačiť náboženstvo na perifériu a „zrušenie“ tých, ktorí tento extrémny program spochybňujú.

Kultúra pod kontrolou

Existujú dva hlavné dôvody, prečo sa Gramsci stal veľkňazom nového kultúrneho poriadku. Po prvé, vyhol sa vedeckému alebo deterministickému marxizmu zdôrazňujúcemu materiálne sily v prospech humanistickejšieho prístupu, ktorý zdôrazňuje idey a identitu. Po druhé, zdôrazňoval význam intelektuálov v službách revolúcie.

Pokiaľ ide o prvý bod, ak tradičný marxizmus považoval sociálno-ekonomickú „základňu“ za hybnú silu dejín, Gramsci trval na tom, že rovnako dôležitá je kultúrna a ideologická „nadstavba“. Podľa neho sa napredovanie dejín smerom k ich socialistickému rozuzleniu môže dosiahnuť len vtedy, keď proletariát prevezme kontrolu nielen nad materiálnymi „výrobnými prostriedkami“, ale najmä nad silami „kultúrnej produkcie“, ako sú umenie, vzdelávanie, médiá, ktoré spoločnosť využíva, aby sa udržiavala a zachovala.

Táto upravená verzia marxizmu spoznala, že ľudia nenadobúdajú svoju identitu len prostredníctvom svojho pôsobenia v materiálnom svete. Ako to chápal Hegel, existujú rovnako významné „duchovné“ alebo nemateriálne aspekty nášho stavu, ktoré tvoria základ sebachápania. Je pravda, že Gramsci nasledoval Marxa, keď odmietol Hegelovu idealistickú teóriu sebaidentifikácie ako „falošné vedomie“. Duchovný aspekt Hegelovej dialektiky bol pre nich stelesnením „buržoázneho odcudzenia“. Ak ju však Marx priamo odmietal, Gramsci videl, že identita a sebaidentifikácia sú rovnako produktom toho, čo nazval „ideológiou“, ako aj ekonomických faktorov. Preto si uvedomoval, že **spoločnosť nemožno zmeniť bez zmeny toho, ako vníma sama seba** a ako o sebe zmýšľa.

Zdroj: Store norske leksikon

To vysvetľuje druhý dôvod Gramscioho vplyvu – jeho názor na význam intelektuála. Pod pojmom „intelektuál“ nemyslel niekoho, kto sa zaoberá výlučne abstraktnými teoretickými špekuláciami, ale toho, kto *„vykonáva organizačné funkcie v širokom zmysle slova, a to tak v oblasti výroby, ako aj v oblasti kultúry a v politicko-administratívnej oblasti“*. Podľa tohto názoru každá spoločenská skupina získava identitu na základe funkcií tých, ktorí túto identitu rôznymi spôsobmi posilňujú. Za kňazom napríklad stojí administratívna sieť, ktorá zahŕňa nielen duchovných, ale aj teológov a učencov, ktorí

prostredníctvom myšlienok dodávajú Cirkvi, jej služobníkom a laickým veriacim „*homogenitu a vedomie vlastnej funkcie*“. Bez intelektuálov by inštitúciám chýbala ideová jednota a identita.

Z toho vyplýva, že ak sa má spoločnosť úspešne uberať socialistickým smerom, „nový organický intelektuál“ musí získať privilegované postavenie. Lebo len tí, ktorí ovládajú kultúrnu a akademickú sféru, sa môžu pustiť do rozhodujúcej práce kritiky prevládajúcich štruktúr spoločnosti a sústavnej zmeny jej ideologického sebaobrazu.

Ideologická hegemonia

Gramsci sa domnieval, že socialistická revolúcia nie je zameraná len proti kapitalizmu ako ekonomickému systému, ale že je rovnako zameraná proti tomu, čo označil ako „ideologickú hegemoniu“ kapitalistickej triednej štruktúry. Opäť na rozdiel od klasického marxizmu tvrdil, že ešte mocnejšie než vojensko-priemyselné štruktúry, ktoré udržiavajú systém, sú ideologické prostriedky vykorisťovania dominantnou triedou za účelom udržania svojej moci. Podľa Gramsciho v každej spoločnosti je hegemonia nastroľovaná a zároveň udržiavaná rafinovanou manipuláciou „ľudového konsenzu“. A toto zabezpečuje intelektuálna trieda prostredníctvom vzdelávacích, náboženských, kultúrnych a občianskych inštitúcií danej spoločnosti.

Preto má zásadný význam sféra, ktorú Hegel nazval „vedomím“ (*der Geist*), pretože ono nie je len výplodom základných ekonomických a materiálnych faktorov, ktoré sú v hre, ale je rovnako silnou hybnou silou spoločenských zmien. Preto pre revolúciu je nutná infiltrácia tzv. organických intelektuálov do médií, Cirkvi, akadémie a kultúrnej sféry, aby „demystifikovali“ to, čo buržoázna triedna štruktúra „legitimizovala“ ako realitu. Pritom musí zároveň poskytnúť alternatívu k prevládajúcej ideologickej hegemonii. To sa však v krátkodobom horizonte nedalo dosiahnuť kvôli hlboko zakorenenej povahe vyspelého kapitalizmu a jeho hegemonistickej kontrole občianskej spoločnosti. Bojové pole sa preto musí presunúť skôr do arény ideí a kultúry, kde sa formuje ľudový konsenzus. Ide o dlhodobú vojnu, ktorej cieľom je to, čo Gramsci nazval „*kontra-hegemonistickou transformáciou vedomia*“.

Tam, kde klasický marxizmus predpovedal, že sa kapitalizmus musí nevyhnutne zrútiť, Gramsci trval na tom, že zrod skutočného socialistického poriadku sa môže uskutočniť iba prostredníctvom ľudskej činnosti. K historickej zmene nedochádza preto, žeby bola poháňaná základnými deterministickými silami, ale preto, že **ľudskí aktéri menia alebo transformujú vedomie, či ideológiu konkrétnej doby**. Zbrane organických intelektuálov však nie sú vojenské, ale kultúrne, čo znamená, že vedú kultúrnu vojnu zameranú proti hegemonii buržoáznej civilizácie.

Túto vojnu treba viesť nie na globálnej, ale na národnej úrovni, pretože neexistuje vopred určená šablóna, podľa ktorej by bolo možné transformovať konkrétne kultúrne charakteristiky. Úloha intelektuála spočíva vo vedení kultúrnej vojny proti ľudovému konsenzu *konkrétnych kontextov*. **Gramsciho kultúrna revolúcia si tak berie na mušku každú národnú kultúru a snaží sa ju podľa toho zmeniť**. Ako už bolo uvedené, robí tak podkopávaním hegemonistickej kontroly kultúrnych, akademických, náboženských a politických inštitúcií „buržoáznym“ poriadkom na danom mieste. To si zasa vyžaduje poznanie miestnych kultúrnych noriem, aby ich bolo možné demystifikovať vo svetle revolučných alternatív.

Gramsciho odkaz

Príťažlivosť Gramsciho – okrem takých intelektuálne spriaznených súputníkov, ako je francúzsky marxistický filozof Louis Althusser – nespočíva len v tom, že odmietol mechanistický marxizmus a jeho revolučné excesy, ale aj v tom, že v buržoáznej kultúre videl aj kladné črty. Jedným z hlavných účelov toho, aby sa každá národná kultúra brala samostatne je to, že vďaka tomu sa ukážu spôsoby, akými sa táto kultúra stavia proti nespravodlivosti a neľudskosti. Skutočnosť, že takýto sociálny protest vznikol v kontexte buržoáznej kultúry, ho podľa neho nedelegitimizuje.

Preto sa ozajstná národno-ludová kultúrna revolúcia bude snažiť využiť už existujúce spôsoby sociálneho protestu, či už v umení, na akademickej pôde, v odboroch alebo v hnutiach solidarity. Keďže Gramsciho revolúcia je lokálna a kultúrna, stojí v protiklade k tradičnému marxistickému dôrazu na revolučný boj, ktorý je globálny, historicky determinovaný a nezohľadňuje význam ideológie a vedomia v snahe čeliť hegemonistickej kontrole.

Možno by bolo prehnané tvrdiť, že Gramsci humanizoval marxizmus, akoby niečo také bolo možné. Možno však jeho najväčším úspechom – napriek jeho antihegelovskému postoju – bolo to, že ukázal, prečo je vedomie (či *der Geist*) ústrednou črtou nielen zmeny, ale aj samotnej ľudskej skúsenosti. Na rozdiel od Marxa pochopil hegeliansky názor, že zmeny v materiálnom svete sú podmienené zmenami vo vedomí. Inými slovami, na ideách záleží a (ako to správne pochopil Hegel) **zmenou našich pojmov sa mení aj naša realita**. Zjednodušene povedané, gramsciovský intelektuál súhlasí s Hegelom v tom, že, ako to formuloval sám Gramsci, človek „je predovšetkým myseľ“. Na rozdiel od Hegela jeho cieľom je použiť idey na zvrhnutie jednej „ideológie“ a jej nahradenie inou. Podľa tohto modelu „*kontra-hegemonistická transformácia vedomia*“ nie je procesom, ktorý vedie od odcudzenia k sebaidentifikácii. Je to skôr proces, ktorý sa snaží **odcudziť ľudí od kultúrneho, morálneho a politického dedičstva, ktoré je im vlastné**.

Zdroj: Store norske leksikon

Tam, kde sa Hegel snažil priviesť čitateľa od odcudzenia k plnému sebauvedomeniu, Gramsci a jeho apoštoli odsúdili hegelianske sebauspokojenie ako „buržoáznu“ samolúbošť. Ak Hegel veril, že vo svete môžeme byť doma len vtedy, keď sa vážne zaoberáme duchovným odkazom umenia, náboženstva a filozofie, Gramsci bol presvedčený, že toto treba rozvrátiť či podkopať, samozrejme, s výnimkou tých malých ohnísk socialistického odporu, ktoré možno nájsť na jeho okrajoch. Tam, kde Hegel ponúka zmierenie s realitou, Gramsci robí cnosť z odcudzenia tým, že odmieta „tie najlepšie idey a výroky“ v prospech emancipačných alternatív. Pritom popiera príslušnosť a identitu pre formu duchovného bezdomovectva, vďaka ktorému sa ľudia stávajú „sami sebe cudzincami“. To však nevedie k „oslobodeniu“ od hegemonistickej kontroly, ale

naopak, oddeľuje ľudí od jediného prostriedku, ktorý majú na získanie skutočného sebaznania.

Prevládajúca dominancia tzv. „kultúrneho marxizmu“ v inštitúciách západnej civilizácie ukazuje, že Gramsci uspel tam, kde mnohí jeho kolegovia marxisti žalostne zlyhali. Ich pridržovanie sa materiálnej revolúcie zbavenej duchovného obsahu viedlo ku krátkodobému politickému zisku, ale nič viac. Na druhej strane Gramsci inšpiroval revolúciu, ktorá radikálne zmenila kultúru a politiku. Ani ten najpovrchnejší pozorovateľ zmien v akadémii týkajúcich sa učebných osnov a západného kánonu, na ktorom bola pôvodne založená, nemôže nevidieť vplyv Gramsciho „dlhého boja“ intelektuálov a ich **vojny vedenej proti nášmu kultúrnemu dedičstvu**. Aj tí, ktorí nikdy nepočuli jeho meno, môžu jasne vidieť dôsledky pre umenie, literatúru a politiku revolúcie, ktorej cieľom bola ideológia namiesto pravdy.

Tam, kde boli kedysi naše akademické inštitúcie založené na princípoch *Idey univerzity* kardinála Johna Henryho Newmana, dnes mnohé z nich nedbajú na snahu o vedeckosť a pravdu a uprednostňujú politikou zaťažené kurzy zakorenené v ideológii „prebudenia“. Tradične zmýšľajúci akademici, ktorí sa opovážia protestovať, pravdepodobne prídu o prácu. Podobne aj svet umenia dnes ovládajú tí, ktorí sa považujú za predvoj sociálnej spravodlivosti. Umenie už nie je zjavením posvätnéj formy života ani prejavom vyšších ideálov, ku ktorým môžeme my, ľudia, smerovať. Podľa jedného vyhlásenia Amerických múzeí je cieľom súčasného múzea skôr zmierenie sa „s komunitami za minulé nespravodlivosti“, pričom hlavnými princípmi sú „dekolonizácia“ a „sociálna spravodlivosť“.

Gramsci možno zomrel ako zlomený človek bez zjavného odkazu. Skutočnosť, že ho dnes celá generácia považuje za mučeníka-sväťca však dokazuje nielen to, že vstal z popola svojej väzenskej cely a stal sa najvplyvnejším marxistickým spisovateľom 20. storočia, ale aj to, že úspešne zasial semeno revolúcie v srdci nepriateľa. To, že tieto semená nakoniec priniesli ovocie, naznačuje, že dlhý boj Antonia Gramsciho sa konečne skončil a že jeho odkaz, akokoľvek poľutovaniahodný, je zabezpečený.

Preklad z thepublicdiscourse.com

Portál Christianitas.sk odporúča:

Kniha Plinia Corrêu de Oliveiru **Revolúcia a Kontrarevolúcia** bola po prvýkrát publikovaná ešte v apríli 1959, a po vyše šesťdesiatich rokoch a mnohých prekladoch do svetových jazykov ju má napokon k dispozícii aj slovenský čitateľ. Uvedená práca vychádza z pevného historického a filozofického predpokladu: z nevyhnutnosti dodržiavať Kristov zákon nielen jednotlivcami, ale aj štátmi a všetkými spoločenskými vrstvami.

V roku 1960 Plinio Corrêa de Oliveira založil Sociedade Brasileira de Defesa de Tradição, Família e Propriedade (Brazílska spoločnosť pre ochranu tradície, rodiny a vlastníctva) – organizáciu, ktorá sa neskôr rozšírila do mnohých krajín celého sveta pod názvom TFP (Tradition, Family, Property – Tradícia, rodina, vlastníctvo) a inšpirovala v mnohom aj katolíckych aktivistov na Slovensku, ktorí už od roku 2016 obhajujú kresťanské hodnoty.

Publikáciu si možno objednať na adrese: **<https://www.christianashop.sk/prof-plinio-oliveira-revolucia-a-kontrarevolucia/>**

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/antonio-gramsci-a-jeho-dlhy-boj/>